

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Журавська А. Р.

Постановка проблеми. В результаті трансформаційних перетворень в сільському господарстві виникли негативні тенденції, які позначилися на рівні конкурентоспроможності підприємств, збалансованості потенціалу сільськогосподарських підприємств, попиті та пропозиції, на системі менеджменту, а також призвели до значного послаблення ролі держави як суб'єкта здійснення регулюючих функцій. Не дивлячись на те, що було реалізовано комплекс організаційних, економічних та правових заходів при проведенні реформ, значна кількість сільськогосподарських підприємств вже протягом тривалого часу знаходиться в кризовому становищі або максимально наближена до нього. Висока імовірність виникнення і розвитку кризи в процесі діяльності будь-якого підприємства зумовлює необхідність здійснення спеціалізованого антикризового управління. Дані положення викликають науковий інтерес і обумовлюють вибір напряму дослідження.

Аналіз останніх досліджень та постановка завдання. Проблемам антикризового управління присвячені наукові праці ряду вітчизняних, зокрема В. О. Василенка, Н. А. Горелова, О. Д. Гудзинського, Н. В. Дація, С. М. Іванюти, С. Я. Салиги, К. С. Салиги, Н. М. Сіренко та іноземних, зокрема С. С. Бузановського, А. Г. Грязнова, А. П. Градова, А. Д. Катаєва, Е. М. Короткова, І. К. Ларіонова, Г. К. Таля, Е. А. Татарникова, А. С. Титкова, П. Фицпатрика, Г. І. Ханіна, А. Хікмана, Й. Шумпетера науковців. Проте розробка теоретичних і методичних положень стосовно створення раціонально функціонуючої системи антикризового управління діяльністю сільськогосподарських підприємств, а також опрацювання методичних положень щодо забезпечення ефективності процесу антикризового управління з врахуванням специфіки організаційно-правових структур в аграрній сфері не розкриті повною мірою.

Метою дослідження є обґрунтування теоретичних аспектів антикризового управління сільськогосподарськими підприємствами та аналіз особливостей цієї системи для сільськогосподарських підприємств.

Об'єкт та методика дослідження. Об'єктом дослідження виступає процес антикризового управління сільськогосподарськими підприємствами. Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методологічних та практичних аспектів формування механізму антикризового управління діяльністю сільськогосподарських підприємств. Теоретичною та методичною основою дослідження є положення сучасних економічних та фінансових теорій у сфері антикризового управління.

Результати досліджень. Антикризове управління є складною відкритою системою, яка переважно досліджується за допомогою системного аналізу. Одним з поширених трактувань цього терміну є його визначення, наведене професором Э. А. Уткіним – “антикризовий менеджмент є складовою загального менеджменту на підприємстві, використовує його кращі прийоми, засоби та інструменти, орієнтується на запобігання можливим ускладненням у діяльності підприємства, забезпечення його стабільного успішного господарювання”.

Найбільш послідовно та повно, на нашу думку, сутність антикризового управління розкрито в працях професора І. О. Бланка. Хоча сутність даного терміну розкрита стосовно антикризового фінансового управління, тобто з акцентом на застосування фінансових засобів та інструментів реалізації даного процесу, автор вважає коректним застосування описаного підходу і його складових для характеристики антикризового управління в цілому. На думку Бланка, коректніше під антикризовим управлінням розуміти постійно діючий процес виявлення ознак кризових явищ та реалізацію генерального плану недопущення поширення кризових явищ та стагнації розвитку підприємства, який здійснюється протягом усього періоду його функціонування. У перебігу антикризового управління може передбачатись розробка і реалізація окремих політик (або тактик) для вирішення окремих завдань протидії кризі на окремих етапах роботи підприємства в цілому.

Розглянувши теоретичні та методологічні засади побудови системи антикризового управління підприємством, що описані в роботах вітчизняних та зарубіжних науковців, можна зробити висновок, що більшість думок авторів збігається, але різняться підходи до формулювання елементів системи та їх взаємозв'язків. Наприклад, Л. О. Лігоненко визначає такі елементи системи антикризового управління: об'єкт, суб'єкт, мета, процес, принципи, функції та механізм. Схожої точки зору відносно елементів системи антикризового управління підприємством дотримується і О. О. Шапурова, відносячи до них предмет, об'єкт, суб'єкти, мету, цілі, завдання, механізми та критерії оцінки антикризового управління.

Інший підхід пропонує О. В. Гук, виділяючи такі складові системи антикризового управління як прогнозування та моніторинг банкрутства, процедуру ліквідації підприємства, систему інформаційного забезпечення, управління ризиками та методи подолання банкрутства. Окремі дослідники пропонують визначити систему антикризового управління як комплексний взаємозв'язок наступних елементів: моніторинг кризи, планування, організація та проведення заходів зі збереження опорних характеристик компанії, її ефективне функціонування.

Судження авторів відносно цього питання є доволі слушними, але вони не враховують всієї специфіки та особливостей антикризового управління. До головних елементів системи антикризового управління підприємством доцільно віднести: предмет, мету, принципи, функції, нормативно-правове та методичне забезпечення, а також процес його здійснення. Необхідно розглянути кожен елемент системи антикризового управління підприємством більш детально.

Предметом антикризового управління є передбачувані та реальні причини кризи, фактори, що її викликають, симптоми та наслідки до яких вона призводить, тобто всі прояви порушення рівноваги, які спричиняють загрозу настання та розвитку кризи.

Основною метою антикризового управління є забезпечення в економічній системі стійкого стану та стабільного прогресуючого розвитку під дією негативних чинників як зовнішнього, так і внутрішнього середовища. Успішність антикризового управління великою мірою залежить від дотримання притаманних йому функцій та принципів. У системі антикризового управління дослідники виділяють наступні функції: визначення цілей, планування, організації, мотивації та контролю.

Під принципами антикризового управління прийнято розуміти правила поведінки, відповідно до яких здійснюються ті чи інші завдання управління, підвищується потенціал управління, та удосконалюється організація відносин об'єкта управління із середовищем його функціонування. Антикризове управління вивчають як невід'ємну складову загальної системи управління підприємством, тому воно повинно ґрунтуватися як на загальних принципах управління, так і на індивідуальних. Індивідуальні принципи антикризового управління варто розглянути в рамках антикризового менеджменту, антикризових рішень та антикризового процесу.

Методичне та нормативно-правове забезпечення займає визначне положення у системі антикризового управління підприємством. В основі останнього лежить законодавство про банкрутство, податкове законодавство, та окремі нормативні акти, що регулюють фінансові відносини між підприємствами та іншими суб'єктами господарювання.

Об'єктом антикризового управління є виникнення та поглиблення кризи розвитку підприємства, її усунення та запобігання. Суб'єктами системи антикризового управління є певні особи, які володіють знаннями, наділені спеціальною компетенцією та необхідними ресурсами, і які здійснюють цілеспрямовані дії з метою забезпечення виконання завдань даної системи.

Дослідивши теоретичні аспекти антикризового управління, наведемо основні завдання його здійснення:

- виконання постійного моніторингу як зовнішнього, так і внутрішнього середовища підприємства;
- розробка заходів зниження зовнішньої вразливості соціально-економічної системи підприємства;
- прогнозування перспективи виникнення кризи на підприємстві;
- посилення внутрішньої гнучкості управління підприємством в умовах кризових ситуацій;
- розробка та опрацювання випереджувальних планів відносно методів управління в кризових ситуаціях;
- термінове введення запланованих практичних антикризових заходів при виникненні кризової ситуації;
- керівництво процесом виходу підприємства з кризи та ліквідація понесених збитків.

Антикризове управління, так як і будь-яке інше, може бути малоефективним чи більш ефективним. Ефективність антикризового управління характеризується ступенем досягнення цілей, локалізації або позитивного використання кризи в порівнянні з витраченими на це ресурсами. Не легко визначити таку ефективність у точних розрахункових показниках, але простежити її можна при аналізі і загальній оцінці управління, його успішності або невдачі.

Отже, визначимо наступні критерії оцінки ефективності антикризового управління сільськогосподарськими підприємствами:

- досягнення зміни найважливіших показників фінансово-господарської діяльності та керівництва (порівнюючи з початком здійснення антикризових заходів);

- швидкість одержання позитивних змін на одиницю часу;
- економічність одержання позитивних результатів;
- достатність змін для поновлення показників життєздатності сільськогосподарського підприємства;
- швидкість пристосування соціально-економічного ладу до змін;
- швидкість збирання потрібної інформації для ефективного прийняття антикризових рішень;
- доцільність методів, положень, інструментів, технологій, процесів та процедур антикризового управління;
- кваліфікованість працівників сільськогосподарських підприємств.

Забезпечення ефективності антикризового управління залежить від заходів, що покладені в його основу, результатом застосування яких стане вихід підприємства з кризового стану, відновлення продуктивної діяльності та недопущення кризових ситуацій в майбутньому.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Основою формування антикризового управління сільськогосподарським підприємством мають бути не лише заходи стосовно подолання та виходу з кризи, але й заходи, завданням яких є відвернення кризових ситуацій. Ефективність системи антикризового управління залежить від чіткого визначення суб'єкта та об'єкта антикризового управління, мети і головних завдань, основоположних принципів, функцій та процесу управління на стадії кризи, виокремлення методологічної основи відвернення та подолання кризових ситуацій, та головних критеріїв оцінки ефективності антикризових дій.

Готових універсальних підходів до антикризового управління немає. В кожному конкретному випадку оптимізаційні заходи специфічні для кожного окремого підприємства. Подальшого дослідження вимагають проблеми формування механізму попередження та уникнення кризового стану, прийомів поведінки сільськогосподарських підприємств в кризових ситуаціях, дослідження методології формування системи антикризового управління.